

שבת שלום

גיליון מס' 336

בס"ד, שבת פרשת ויקרא תשס"ד

עוז ושלום-נתיבות שלום ת.ד. 4433 ירושלים ozshalom@netvision.net.il www.netivot-shalom.org.il
העורך האחראי: פנחס לייזר, מרכזת המערכת: מרים פיין

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם:
אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קָרְבָן לַיהוָה
מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבֶּקֶר וּמִן הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם.

הקרבנות: מכס? מן הבהמה?

מה כתיב למעלה מן העניין? 'והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה' ואחר כך 'זאת תורת העולה'. אם בקשת להקריב קרבן, לא תגזול לאדם כלום. למה? כי ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה? כשתנקה ידך מן הגזל. אמר דוד: 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו? נקי כפים ובר לבב'. ומתחילת הקרבנות אתה למד 'אדם' כי יקריב- מכס' אמר הקדוש ברוך הוא: כשתהא מקריב לפני, תהא כאדם הראשון שלא היה גזול מאחרים, שהוא היה יחידי בעולם.

(ילקוט שמעוני ויקרא פרק ו, סימן תפ)

'אדם' כי יקריב מכס: מתוך הלשון הזה נראה כי אפשר להקריב קרבן מן האדם, לפי שהיה לו לומר 'אדם מכס' כי יקריב קרבן, אבל הכתוב הוא מונעו ואוסרו, וביאורו: אדם כשירצה להקריב מכס קרבן לה', מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו, לא מן האדם, וזהו מאמר הנביא (ירמיה יט) 'אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי'. ומפני זה התחילה פרשת הקרבנות במלת אדם, לומר כי אדם יהיה המקריב ולא הקרבן.

(רבינו בחיי ויקרא א, ב)

כתיב (ירמיהו י"ט) 'אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי'. 'אשר לא צויתי' - זה בנו של מישע מלך מואב, שנאמר (מלכים ב' ג') 'ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עִלָּה'. 'ולא דברתי' - זה יפתח; 'ולא עלתה על לבי' - זה יצחק בן אברהם.

(בבלי תענית ד ע"א)

'אדם' כי יקריב מכס קרבן לה' מן הבהמה' (ויקרא א ב). יש להבין מה דכתיב בתורת כהנים כמה פעמים אדם. ונראה לפי עניות דעתי דהנה, מן הסתם, באם לא חטא אדם הראשון, היה עניין הקרבת קרבן באופן אחר כעניין מלאכים בדרך רוחני, כמאמר השם יתברך (שמות רבה ל"ח, ד') 'דברים אני מבקש', לזאת כתיב מקודם אדם, כלומר שבשביל חטא אדם צריך להיות התיקון על דרך זה, כי יקריב קרבן לה' מן הבהמה.

(יודעי בינה, עמוד נז)

ויקרא אל משה - ומי שמע?*

פנחס לייזר

רש"י, בעקבות חז"ל (יומא ד, ע"א), מדייק בלשון הכתוב:

"ויקרא אל משה" - הקול הולך ומגיע לאוזניו של משה וכל ישראל לא שומעין."

השאלה המעניינת בהקשר זה היא: במי תלויה השמיעה? ב"משמיע" או ב"שומע"? או בשניהם גם יחד? (בהקשר זה, קשה שלא להיזכר בהלכה, כפי שהיא מנוסחת ברמב"ם (הלכות שופר ב, ד), לגבי תקיעת שופר: 'לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע'.)

בנוסף לכך, מהו הכלי שדרכו 'שומעים' את קול ה'? ומהו אותו "קול ה'?"

רש"י מוסיף דבר מה בפירושו העשוי לשפוך אור על סוג הקול והשמיעה, וכך לשונו:

"מאוהל מועד - מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאוהל"

מכיוון שלא שמענו שאוהל מועד היה מוקף בקיר אקוסטי אטום ובמערכת בידוד משוכללת, ואף תקרה לא היתה לו, יש להניח שמדובר כאן ב'קול' ובישמיעה מאיכות אחרת.

ומדרש התנאים ספרא (ה) אף מבאר את הדברים:

"ייכול מפני שהקול נמוך? תלמוד לומר: 'את הקול'; מה הקול המתפרש בכתובים 'קול ה' בכח, קול ה' בהדר;

קול ה' שבר ארזים; אם כן, למה נאמר 'מאוהל מועד'? מלמד שהיה הקול נפסק."

אם כן, הדבר המונע את שמיעת הקול איננו בעיית שמיעה או מגבלה אקוסטית, אלא הדבר תלוי ברצונו של המשמיע או ביכולתו וברצונו של השומע או בקשר בין השומע למשמיע.

ישעיהו ליבוביץ (בישבע שנים של שיחות על פרשת השבוע) מביא את דברי בעל "המדרש הגדול" בנושא זה, המציג קריאה מסוימת בדברי הספרא, המובאים על ידי רש"י:

"... יכול שהיה [הקול] נמוך? תלמוד לומר: "הקול" המפורש בכתובים; ואם כן, מה זה (משה) שומע וזה (עם

ישראל) אינו שומע? אלא כל שהקב"ה רוצה בו שישמע, הוא שומע, והשאר אינם שומעים"

על פי תפיסה זו, שמיעת הקול תלויה אם כן בחסד אלוהי והקב"ה בוחר את אלה שישמעו את קולו.

לעומת גישה זו, ניתן לקרוא את דברי רבי חיים בן עטר, בעל פירוש 'אור החיים' גם בדרך אחרת, וכך לשונו:

"ויקרא אל משה - אולי שיכוון הכתוב להודיע תעצומותיו יתברך, שיקרא בקול גדול ולא ישמענו זולת את אשר

יחפוץ, והוא אומר ויקרא אל משה, שהגם שקרא, לא נשמע הדיבור אלא אל משה ולא למי שלפניו"

האם הכוונה ב"אשר יחפוץ" היא אשר יחפוץ בו ה', כדברי בעל המדרש הגדול? או שמא מתכוון בעל אורח חיים

לומר שכל מי חפץ לשמוע את קול ה' יוכל לשמוע אותו, ואין הדבר תלוי אלא באדם עצמו?

פרופ' ישעיהו ליבוביץ מנסה להציע מנסה להציע מנסה משותף לשתי התפיסות וטוען שבכל מקרה, בין אם קול ה' מגיע ליחידי סגולה הנבחרים על ידי האל בלבד, ובין אם הוא מגיע רק לאדם הבוחר לשמוע את הקול, שמיעת הקול איננה תלויה בקול, אלא היא תלויה במהותו של האדם אליו מגיע הקול. ליבוביץ מסיק מכך שבכל מקרה עבודת ה' על ידי קבלת עול

תורה ומצוות היא היכולה להביא את האדם לשמיעת הקול ולא להפך. דבר זה תואם במידה רבה את תורת הנבואה של הרמב"ם.

מדרש התנאים ספרא, ובעקבותיו בעל "אור החיים", דורשים גם את המילה 'לאמר':
"בשביל ישראל היה מדבר עמו ולא בשביל עצמו, שלא היה דיבורו למשה זולת בשביל ישראל"
משה, גדול הנביאים, משמש אם כן צינור להעברת "קול ה'" לישראל. דבר זה מזכיר את הכתוב אחרי עשרת הדברים: "ויאמרו אל משה: דַּבֵּר אֵתָה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְאַל יִדְבֹר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת." (שמות כ, טז)
והרשב"ם מפרש: 'דבר אתה עמנו' - ואילמלא שאמרו כך, יש לומר שהיה אומר להם הקב"ה כל המצוות מפיו.
תיווכו של משה, שיכול היה "לשמע", התבקש מכיוון שבני ישראל לא היו מסוגלים 'לשמע'.
ניתן להסיק מכך שמדובר במהות שונה של שמיעה, שאיננה תלויה במערכת השמיעה האקוסטית.
ומהם אם כן הדברים המושמעים בפרשה זו, הפותחת סדרה של פרשיות העוסקות בעבודת ה' באמצעות קורבנות?
ידועה גישתו של הרמב"ם במורה הנבוכים לעבודת הקורבנות, הרואה בה מעין התחשבות בנטיות האליליות שאינן ניתנות להכחדה ותיעולן לעבודת ה', בצורה מדוקדקת, תוך כדי הקפדה על מקום ההקרבה ועל כללי הקרבה קפדניים ביותר.

בניגוד לרמב"ם, הרמב"ן ואחרים, רואים בעבודת הקורבנות דרך להתקרב לקב"ה, כאשר האדם מקריב באופן סמלי את הבהמיות שבו על ידי הקרבת הקורבנות.
נראה לי שבסופו של דבר, המשותף לגישות השונות הוא שקול ה' מצווה על ריסון ואיפוק ועל שליטה מרבית ביצרים, תוך כדי התחשבות בקיומן של יצרים אלו.
האם מילות התפילה או לימוד פרשיות אלו יכולות לשמש תחליף נאות לעבודה קשה זו של השתלטות התבונה, המוסר, וקול ה' על יצרים חזקים המתעוררים בנו בעתות מצוקה? האם בתי הכנסת ובתי המדרש משמשים היום מקום בו מתחנך ציבור המשליט את קול ה' על אש זרה ואלימה?
ייתכן ששאלה זו מצריכה התבוננות מתמדת ואולי תלוי הדבר באיכות השמיעה של אותו קול, או האם, כפי שניסח זאת ליבוֹבִיץ בצורה מליצית, השומע והשמיע את קול ה' נמצאים בתוך אוהל מועד או מחוצה לו?
* דבריי מבוססים במידה רבה על דבריו של פרופ' י. ליבוֹבִיץ בישיבת שנים של שיחות על פרשת השבועי עמי' 441-438 ותפילתי היא שבבוא הזמן יביאו גאולה לעולם פצוע ומדמם.
פנחס לייזר, עורך שבת שלום, הוא פסיכולוג.

מי תלוי במי: המנהיגות בעם או להפך?

"אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם": מה משמעות ה'ל' כאן?
יש שתי גישות שונות להבנת הדבר הזה, וניתן לבטא אותו במאמר חז"ל: האם הדור – זאת אומרת, הדמות החברתית, התרבותית והמוסרית שיש לאוכלוסייה מסוימת בתקופה מסוימת – האם הדור לפי הנשיא (ז. א. המנהיגות היא-היא שמעצבת את פני העם)? או הנשיא לפי הדור(המנהיגות היא בהתאם לעם)? או כפי שנאמר גם במאמרים המקובלים אצל אומות-העולם, לכל עם המנהיגות שהוא ראוי לה?
ובכן, יש שתי גישות ל"אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם": האם פירוש הדבר שחטא הכהן הגדול, שחטא בשגגה (ז. א. משגה שעושה המנהיגות), גורם לכך שגם העם חוטא? כלומר, חטא הכהן המשיח מביא לכך שגם העם אשם? או שמא פירושו שאשמת העם גורמת שגם הכהן המשיח חוטא? כלומר, הוא חוטא משום שהעם חוטא?
ואנחנו חוזרים לבעיה שיש לה משמעות חברתית-פוליטית עצומה: האם יש לתלות את קלקלת הדור במנהיגות? או שמא נאמר שפרצופה של המנהיגות הוא כזה משום שהעם הוא כזה? ויש בזה נפקא-מינה גדולה: במקרה אחד אנחנו יכולים לתקן את המצב על-ידי החלפת המנהיגות; אבל העם אינו ניתן להחלפה, ולכן התיקון תלוי בזה שכל אדם יתקן את עצמו.
(מתוך: י. ליבוֹבִיץ: "הערות לפרשיות השבועי")

מיהו האדם המקריב?

אדם לרבות גרים, שהם מקבלים ברית כישראל ולרבות אפילו אינו יהודי, ואף על גב דאדם משמע כאן ישראל, מיהו מדכתיב אבתריה (מכיוון שכתוב לאחר-מכן) מכס, דמשמע מכס ולא מאומות אחרות והוי מעוט אחר מעוט, ואין מעוט אחר מעוט אלא לרבות אינו יהודי. וכן אמרינן בעלמא (אנו אומרים בדרך כלל) 'איש איש' לרבות אינו יהודי, שנודרים נדרים ונדבות כישראל.
(חזקוני ויקרא א, ב)
"על קמצא ובר-קמצא חרבה ירושלים" מעשה באדם אחד שהיה אוהבו קמצא ושונאו – בר קמצא. עשה סעודה, אמר לשמשו: לך והבא לי קמצא. הלך והביא לו את בר-קמצא. בא [בעל הסעודה] ומצאו [לבר-קמצא] יושב. אמר לו: הרי אתה שונא אתה לי, ומה-לך כאן? עמוד וצא! אמר לו: הואיל ובאתי-הניחני, ואתן לך דמי כל-מה-שאוכל ואשתה. אמר לו: לא... אתן לך כל דמי סעודתך – לא! תפסו בידו, העמידו והוציאו. אמר בר-קמצא: הואיל וישבו חכמים ולא מחו בו – מכלל שנוח להם – אלך ואלשין אליהם לפני המלך. בא ואמר לו לקיסר: מרדו בך היהודים... אמר לו הקיסר: מי יאמר? אמר לו: שלח להם קרבן ותראה אם יקריבוהו. הלך ושלח בידו עגל משולש. בהליכתו הטיל בו בר-קמצא מום בניב-שפתים, ויש אומרים – בדוקין שבעין, מקום שלנו הוא מום ולהם אינו מום. אמרו חכמים להקריבו, משום שלום מלכות; אמר להם רבי זכריה בן אבקילוס: יאמרו, בעלי-מומים קרבים למזבח?! אמרו להרוג את בר-קמצא, שלא ילך ויספר למלך. אמר להם רבי זכריה: יאמרו: מטיל מום בקדשים יְהַרְגֵנוּ! אמר רבי יוחנן: ענותנותו של רבי זכריה בן אבקילוס החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו.
(בבלי גיטין נה, ע"ב ונו, ע"א – תרגום לעברית ע"פ ספר האגדה)

כידוע לכם, בשלב זה, איננו מפיקים מהדורה מודפסת המופצת בבתי הכנסת. אנו מקווים לחדש ממש בקרוב את הפצתה של המהדורה המודפסת. אנו מודים לכל מי שנרתם לעזור בביצוע משימה זו. במידה וייעשה עוד מאמץ קטן מצדכם, נוכל להבטיח את הפרסום עד סוף השנה הזו.

המחאות לפקודת "עוז ושלום" (לציין בגב ההמחאה: עבור שבת שלום) יש לשלוח לעוז ושלום-נתיבות שלום, ת.ד. 4433 ירושלים 91043.

הגיליונות מופצים בשלב זה באתר האינטרנט: www.netivot-shalom.org.il

אם ברצונכם לקבל מהדורה עברית או אנגלית של הגיליון בדוא"ל, להדפיסה במספר עותקים ולהפיצה בבית הכנסת שלכם, לברר אפשרויות של הקדשת גיליון או של תרומות המזכות בפטור ממס הכנסה, ולהציע רעיונות נוספים

לעזרה, אנא פנו למרים פיין בטל. 053-920206 או בדוא"ל: ozshalom@netvision.net.il

בעזרת ה' ובעזרתכם, עלה נעלה.

הנהלת "עוז ושלום-נתיבות שלום"

מערכת "שבת שלום"